

Η ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΛΑΥΡΙΟ

Γεωργία Πετράκη, Δρ Κοινωνιολογίας

Εισαγωγή

Η μέχρι σήμερα ερευνητική παραγωγή για τα θέματα της μεταπολεμικής μας μετανάστευσης αποδίδει στην τελευταία ένα διπολικό χαρακτήρα. Ο ένας πόλος της αφορά την εσωτερική μετανάστευση η οποία σύμφωνα με τα σχετικά ερευνητικά πορίσματα (1) στοχεύει στη μόνιμη εγκατάσταση των μεταναστών-αγροτών στην πλειοψηφία τους - στα μεγάλα αστικά κέντρα. Ο δεύτερος πόλος της είναι η εξωτερική μετανάστευση η οποία είναι μετανάστευση εργασίας προσωρινού χαρακτήρα - κυρίως αυτή που απορροφήθηκε από την Α. Ευρώπη - που αποσκοπεί, ειδικά από την άποψη της μεταναστευτικής πρόθεσης των δρώντων υποκειμένων, στη θεμελίωση, μέσω της αποταμίευσης των βιομηχανικών μισθών, μιας αυτόνομης οικονομικής ύπαρξης προορισμένη να πραγματοποιηθεί άμα τη επιστροφή στον τόπο προέλευσης.² Η παραπάνω διπολικότητα της μεταπολεμικής μας μετανάστευσης εκφράζει - αν και με λιγότερο απόλυτο τρόπο - μια διχοτομική εργασιακή απόληξη, με τρόπο που θα μπορούσαμε να εκμαιεύσουμε το τυπικό εργασιακό προφίλ των μεταναστών ανάλογα με το χαρακτήρα (εσωτερικό ή εξωτερικό) του μεταναστευτικού ρεύματος στο οποίο εντάχθηκαν. Ενώ ο εσωτερικός μετανάστης θα τοποθετηθεί κατά κύριο λόγο στον τριτογενή τομέα της οικονομίας¹ ο εξωτερικός μετανάστης θα τοποθετηθεί στο δευτερογενή τομέα και κατά κύριο λόγο στη μεγάλη βιομηχανία (μεταλλουργία, σιδηρουργία, μεταλλεία, υφαντουργία).³

Τα πορίσματα της δικής μας έρευνας σχετικοποιούν τα παραπάνω δεδομένα και διευρύνουν τον προβληματισμό γύρω από τη μετανάστευση. Πιο συγκεκριμένα θα δείξουμε ότι μια συνιστώσα της εσωτερικής μεταπολεμικής μετανάστευσης έχει το χαρακτήρα προσωρινής μετανάστευσης εργασίας που αποβλέπει όχι στην οριστική εγκατάσταση στο νέο αστικό χώρο αλλά τη μελλοντική επιστροφή στην κοινότητα - επαρχία προέλευσης.

1. Βλέπε σχετικά Πατνώτης Ν, Μετανάστευση και Εξάρτηση Η περίπτωση της Ελλάδας, Αθήνα 1989, Πουλοπούλου - Εμκε Κ, Προβλήματα Μετανάστευσης Πολιτισμικής ΙΜΕΟ, ΕΔΗΜ, Αθήνα 1986, Dimitras Elie Enquetes sociologiques sur les emigrants grecs. CNRS, Athènes 1971.

2. Βλέπε σχετικά Η Μετανάστευση προς την περιφέρεια Πρωτεύουσας, ΕΣΥΕ, Αθήνα 1964, Εκθέσις δοκιμαστικής έρευνας επί των κινήτρων και των συνθηκών μεταναστεύσεως του πληθυσμού των αγροτικών περιοχών, ΕΣΥΕ, Αθήνα, 1962, Φράγκος Δ Η εσωτερική μετανάστευση κατά την περίοδο 1966-1971 στο Επείγουσα Κοινωνικών Ερευνών Νο 21-22 1974, Νο 23 1975.

3. Πατνώτης Ν, ο.π.π.

Πρόκειται για εσωτερική μετακίνηση πληθυσμού που δεν απευθύνεται στην πόλη ως χώρο ζωής και εργασίας αλλά στο εργοστάσιο που στρατολογεί εργάτες προκαλώντας νέα εποικιστικά κύματα στην πόλη και αποδίδοντας έτσι στην τελευταία την ταυτότητα της πόλης-σταθμού εργασίας, της πόλης για την εργασία. β) ότι ο τρόπος που το εργοστάσιο εντάσσεται στις εργασιακές προσδοκίες των νέων βιομηχανικών εργατών αυτών που θα ενταχθούν σ' αυτό μέσω εσωτερικής μετανάστευσης, αποδίδεται με την ψυχολογία του εξωτερικού μετανάστη. Το εργοστάσιο ως προοπτική και πραγματικότητα εργασίας εντός της χώρας θα επενδυθεί με την προσωρινή εργασιακή πρόθεση που χαρακτηρίζει τη βιομηχανική εργασία εκτός της χώρας. Ο νέος εργάτης αντιμετωπίζει την εργασιακή του κατάσταση ως μεταβατική είτε εργάζεται σε χώρο του εξωτερικού είτε εργάζεται στη δική του χώρα. Ούτε στη μια αλλά ούτε και στην άλλη περίπτωση το εργοστάσιο δεν γίνεται κατ' αρχήν αποδεκτό ως συστατικό στοιχείο της μελλοντικής επαγγελματικής του ζωής καθώς η ένταξη σ' αυτό σχεδιάζεται και οργανώνεται για να στηρίξει και να κάνει δυνατή τη μελλοντική οργάνωση της ύπαρξής του εκτός των μισθωτών εργασιακών σχέσεων. Το εργοστάσιο και η μακρόχρονη εργασία σ' αυτό αναδεικνύεται έτσι ως εργαλείο αντίστασης στην οριστική μισθωτοποίηση (στο εργοστάσιο) των νέων εργατών. Τα προτεινόμενα ερευνητικά πορίσματα βασίζονται στην επιτόπια μελέτη προβιομηχανικών γεωργικών πληθυσμών που εγκαταστάθηκαν στο βιομηχανικό Λαύριο από τα τέλη της δεκαετίας του 1950 για να εργασθούν στις βιομηχανίες. Η πρωτοτυπία της εργασίας μας συνίσταται και στη μεθοδολογία της. Υιοθετείται ως μονάδα μελέτης όχι το μεμονωμένο άτομο αλλά η οικογένεια στα πλαίσια της οποίας λαμβάνονται οι αποφάσεις για το μεταναστευτικό διάβημα για τη διάθεση των από μισθωτή-βιομηχανική εργασία αποκτηθέντων πόρων καθώς και για τα οικογενειακά μέλη που θα συνεισφέρουν στην απόκτησή τους.⁴ Αναδεικνύεται ως βασική ερευνητική συνιστώσα η μεταναστευτική πρόθεση των μετακινούμενων οικογενειών και η θέλησή τους να οργανώσουν και να ελέγξουν τη ζωή τους κατά τη διάρκεια της περιόδου εργασίας στο εργοστάσιο. Θα υποστηρίξουμε ότι η μετανάστευση εργασίας δεν ήταν μόνο το αποτέλεσμα υφιστάμενων εξωτερικών συνθηκών αλλά και προϊόν ενεργητικών οικογενειακών στρατηγικών, σε περίοδο κρίσης των παραγωγικών - επαγγελματικών δεδομένων που στήριξαν την ύπαρξη των προβιομηχανικών μετακινούμενων προς τη βιομηχανία, πληθυσμών.⁵

4. Για την ανάλυση καταστάσεων κοινωνικής μετάβασης η έννοια της οικογενειακής στρατηγικής αποτελεί θεμελιώδες εργαλείο στο χώρο της κοινωνικής ιστορίας αλλά και της κοινωνιολογίας. Βλέπε σχετικά Tilly L. "Individual lives and family strategies in the french proletariat" in Wheaton and Hareven (ed) *Family and sensuality in french history*. Pennsylvania press 1980, Terrail J.P. "Familles ouvrières, école, destin social" (1880-1980) in *Rev. Franç. Sociol.* XXV, 1984. Tilly L./Scott W.J. *Les femmes, le travail et la famille* Rivages/Histoires, Paris 1987 (en Amérique 1978).

5. Την έννοια της υποκειμενικής 'πρόθεσης' στη μελέτη-ανάλυση των συμπεριφορών-πρακτικών των πληθυσμών που υφίστανται τις κοινωνικές αλλαγές που απορρέουν από την εκβιομηχάνιση την εμπνεύμαστε από το ρεύμα της κοινωνικής ιστορίας που έχει καταγραφεί ως 'νέα εργατική ιστορία' μέσα στο οποίο ο Άγγλος ιστορικός P.E. Thompson άσκησε μεγάλη επιρροή. Η προσέγγιση αυτή που εμπνέεται αλλά συγχρόνως διευρύνει τη μαρξιστική θεωρία, διερευνά ποιάς είναι ο ρόλος της πράξης των λαϊκών μαζών, αυτής που δεν είναι ούτε πολιτικής ούτε συλλογικής αλλά μόνο αποκαλυπτικής της κουλτούρας τους και της εμπειρίας τους.

Οι μεταναστεύσεις προς το σύγχρονο Λαύριο.

Το Λαύριο αποτελεί υπόδειγμα βιομηχανικού οικισμού του οποίου η πληθυσμιακή ανάπτυξη τροφοδοτήθηκε τόσο κατά τη μεταλλευτική του περίοδο όσο και κατά την τελευταία περίοδο της πολυβιομηχανικής του ανάπτυξης από μεταναστεύσεις εργασίας που έρχονταν να καλύψουν τις ανάγκες των επιχειρήσεων για εργατικό προσωπικό. Η ανάπτυξη της βιομηχανίας στο Λαύριο κυρίως από τα μέσα της δεκαετίας του 1950 θα δώσει νέα ώθηση στην εξωγενή ανάπτυξη του πληθυσμού του που στην περίοδο των τριών δεκαετιών (1951-1981) θα αυξηθεί κατά 46,5%.⁶ Οι βιομηχανίες για να καλύψουν τις ανάγκες τους για προσωπικό χαμηλών ειδικεύσεων (ΙΖΟΛΑ, ΑΙΓΑΙΟ) ή ακόμα για θέσεις εργασίας υψηλής επικινδυνότητας (ΕΜΜΕΛ, ΠΥΡΚΑΛ)⁷ θα οργανώσουν τη στρατολόγηση εργατών από την ύπαιθρο. Μέσα απ' αυτή τη διαδικασία η πόλη θα γνωρίσει μια καινούργια περίοδο εποικισμού. Στο σύνολο 9 βιομηχανικών καταστημάτων του Λαυρίου που απασχολούν, το τελευταίο τρίμηνο του 1988, 2.951 μισθωτούς, δηλαδή το 85,8% της βιομηχανικής απασχόλησης του Λαυρίου, οι περισσότερες έχουν υψηλά ποσοστά εργαζομένων μεταναστευτικής προέλευσης (Πίνακας 1) που τροφοδοτούνται κυρίως από τις επαρχίες όπου η κύρια απασχόληση είναι η γεωργία (Πίνακας 2).

Οι μετακινήσεις αγροτικών πληθυσμών προς το Λαύριο, εντάσσονται στο γενικότερο μεταναστευτικό ρεύμα της ελληνικής αγροτιάς της τελευταίας μεταπολεμικής περιόδου. Πρόκειται για ένα κύμα εσωτερικής μετανάστευσης. Όμως ο χαρακτήρας του ως εσωτερική μετανάστευση δεν προσδιορίζει από μόνος του τον ποιοτικό μεταναστευτικό του χαρακτήρα που για μας ήταν στοιχείο διερεύνησης. Ποιός είναι ο ποιοτικός χαρακτήρας της μεταναστευτικής κίνησης που κατευθύνεται και απορροφάται από το Λαύριο κυρίως από τις αρχές της δεκαετίας του 1960; Πρόκειται για μετανάστευση που αποσκοπεί στη μόνιμη εγκατάσταση; Για μετανάστευση εργασίας προσωρινού χαρακτήρα; Σε τί προοπτική εγγράφουν οι αγροτικοί πληθυσμοί την κίνησή τους προς την πόλη; Πώς συνδέονται οι δύο πόλοι της κίνησης αυτής; το εργοστάσιο και η πόλη του Λαυρίου; Ο στόχος της μεταναστευτικής κίνησης είναι η πόλη και η απασχόληση στη γενική τους έννοια ή το εργοστάσιο εργοδότης;

6. Απογραφή πληθυσμού 1951, 1961, 1971, 1981.

7. Πετράκη Γεωργία "Η αγορά εργασίας στο Λαύριο κατά την περίοδο 1956-1987" στο Ενημερωτικό Δελτίο-Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ τεύχη 30-31 1993.

Η ανάλυση των ερωτημάτων της έρευνας εντοπίζεται στους χωρικούς⁸ από τη Θεσσαλία που θα στρατολογηθούν μαζί στην κλωστούφαντουργία του Αιγαίου στη δεκαετία του 1960 και μέχρι το 1980. Πρόκειται για εξίσου άνδρες και γυναίκες που έρχονται σε μεγάλα ποσοστά από τους δύο νομούς τους πιο φτωχούς και γεωργικούς της Θεσσαλίας, την Καρδίτσα και τα Τρίκαλα από χωριά της πεδιάδας κυρίως. Είναι σχεδόν αποκλειστικά γεωργικής καταγωγής και από την ημερομηνία γέννησής τους ανήκουν σε τρεις ηλικιακές τάξεις ενεργού πληθυσμού.⁹ Από την άποψη της θέσης τους πριν την αναχώρηση από την αγροτική κοινότητα είναι κατά 48,7% ιδιοκτήτες γεωργικής εκμετάλλευσης, κατά 32,5% χωρίς γη και κατά 18,7% μέλλοντες κληρονόμοι ενός μέρους της οικογενειακής εκμετάλλευσης. Η ταυτόχρονη ανάλυση των σχέσεων συγγενείας και των σχέσεων ιδιοκτησίας μας έδειξε ότι πρόκειται για γενιές (γονείς+παιδιά) οικογενειών ιδιοκτητών νανοειδών εκμεταλλεύσεων (1-9 στρ., 37,5%) για γενιές (γονείς+παιδιά) ιδιοκτητών πολύ μικρών εκμεταλλεύσεων (10-49 στρ., 50%) και για γόνους οικογενειών ιδιοκτητών μικρών-μεσαίων εκμεταλλεύσεων (50-99 στρ., 12,5%).

8. Ένας πρώτος ερευνητικός κύκλος εκμεταλλεύεται τη μητριά των εργαζομένων σε 9 βιομηχανικά καταστήματα που απασχολούν το 85% του βιομηχανικού εργατικού δυναμικού της πόλης στα τέλη του 1988, για να αναλύσει τους τρόπους που οι διάφορες κοινωνικές κατηγορίες εργαζομένων (ντόπιοι άνδρες, γυναίκες, μετανάστες μειονοτικές ομάδες) εντάσσονται στη δομή της βιομηχανικής απασχόλησης στο επίπεδο της πόλης. Η ανάλυση αυτή θα επεκταθεί περαιτέρω στην περίπτωση της κλωστούφαντουργίας 'Αιγαίο', τη σημαντικότερη βιομηχανία της πόλης πριν από το κλείσιμό της και στη μεταναστευτική ομάδα των Θεσσαλών που στην περίοδο 1972-1987 κατέγραψε 1931 προσλήψεις ενώ τον Αύγουστο του 1987 εξακολουθούσε να απασχολεί στο Αιγαίο 279 άτομα. Ένας δεύτερος ερευνητικός κύκλος θα εντοπισθεί σε δείγμα 82 Θεσσαλών εργατών του Αιγαίου, εκ των οποίων 80 ήταν γεωργικής καταγωγής και γεωργοί οι ίδιοι, στη μεγάλη τους πλειοψηφία, πριν από την προσλήψή τους στην κλωσ/ργία για να δείξει τα κοινωνικά γεωγραφικά, οικονομικά, εκπαιδευτικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού που θα μισθωθεί στην Κλωστούφαντουργία την περίοδο 1964-1987 και να αναζητήσει τις κατηγορίες της αγροτιάς που αποδομαίνονται από τις γεωργικές δραστηριότητες για να τροφοδοτήσουν τις ανάγκες της ελληνικής βιομηχανίας.

Το δείγμα των 82 εργατών Θεσσαλών αντιπροσωπεύει στις 1/6/1988 το 34% των Θεσσαλών που εργάζονται στην εταιρία (240 άτομα) και το 5,6% του εργατικού προσωπικού (1468 άτομα).

Το σύνολο της μεταναστευτικής ομάδας των Θεσσαλών (240 άτομα) αντιπροσώπευε την ίδια ημερομηνία το 16,3% του εργατικού προσωπικού και το 33% των αγροτικών μεταναστών μιας και την ίδια πάντα ημερομηνία το 49,2% του εργατικού προσωπικού της εταιρείας (728 εργάτες-εργάτριες) ήταν αγροτικής μεταναστευτικής προέλευσης. Ένας τρίτος ερευνητικός κύκλος εντοπίζεται σε 60 οικογένειες εκ των οποίων οι 58 κατ'άγονται από τη Θεσσαλία, μία από τη Μακεδονία και μία από την Πελοπόννησο. Ο κύκλος αυτός που εξετάζει τη δομή του οικογενειακού μισθού αναδεικνύει τις οικογενειακές στρατηγικές που οδηγούν τη γεωργική οικογένεια να μισθωθεί στη βιομηχανία. Ένας τελευταίος ερευνητικός κύκλος στήριζεται στην εκμετάλλευσή των 41 επαγγελματιών διαδρομών οι οποίες στην πλειοψηφία τους είναι οικογενειακές επαγγελματικές διαδρομές για να προτείνει μια τυπολογία φάσεων μέσω των οποίων οι πρώην γεωργοί θα καθιλωθούν στο εργοστάσιο.

9.

Ηλικιακή Τάξη	Πρώτη	Δεύτερη	Τρίτη
Ετη Γέννησης	1930-1944	1945-1959	1960-1974
Ηλικία απομάκρυνσης από την κοινότητα	32,8	19,4	18
Ηλικία πρόσληψης στο Αιγαίο	32,8	20,3	18,2

Το Εργοστάσιο και οι Χωρικοί

Η κίνηση των χωρικών της Θεσσαλίας προς το Λαύριο είναι μια μετανάστευση εργασίας που πραγματοποιείται στα πλαίσια της καμπάνιας κινητοποίησης για στρατολόγηση που απευθύνει η κλωστούφαντουργία "Αιγαίο" στην αγροτιά που ετοιμάζεται να φύγει για τις φάμπρικες του εξωτερικού. Το "Αιγαίο" όπως και άλλες βιομηχανίες του Λαυρίου την ίδια περίοδο αντιμετώπισε πρόβλημα έλλειψης εργατικού δυναμικού, από τα μέσα της δεκαετίας του 1960 έως και τα τέλη της επόμενης δεκαετίας. Προσπάθησε να λύσει το πρόβλημα εξεύρεσης εργατικού δυναμικού οργανώνοντας καμπάνιες στρατολόγησης στους αγροτικούς πληθυσμούς που ετοιμάζονταν να μεταναστεύσουν προκειμένου να τοποθετηθούν στις αγορές απασχόλησης της Δυτικής Ευρώπης. Παρ' όλο που στο εργατικό δυναμικό του Αιγαίου όπως ήταν τον Ιούνιο του 1988 - περίοδος σημαντικής κάμψης των μεταναστεύσεων - εκπροσωπούνται όλες οι περιοχές της χώρας (πίνακας 2) οι κατ' εξοχήν επαρχίες προέλευσης είναι οι βόρειες επαρχίες της χώρας δηλαδή οι μεγάλες μεταναστευτικές επαρχίες της Μακεδονίας, της Θράκης και της Ηπείρου και κατά δεύτερο λόγο της Θεσσαλίας. Το 37% του εργατικού δυναμικού καταγόταν από τις βόρειες επαρχίες των οποίων η συμμετοχή ήταν επίσης πρωταγωνιστική στο εργατικό δυναμικό αγροτικής προέλευσης (πίνακας 3).

Το "Αιγαίο", προκειμένου να προσελκύσει τους χωρικούς, εφάρμοσε μια πολιτική στρατολόγησης ειδικά προσαρμοσμένη στον πληθυσμό στον οποίο απευθυνόταν και της οποίας τα βασικά χαρακτηριστικά ήταν τα εξής:

1. Η διοργάνωση των στρατολογήσεων στη βάση και σε αρμονία με τις αξίες της οικογενειακής και τοπικιστικής αλληλεγγύης. Οι πολιτικές στρατολόγησης που απευθύνει το "Αιγαίο" Λαυρίου στην ελληνική ύπαιθρο εγκαλούν κυρίως την οικογένεια και λιγότερο το άτομο. Μ' αυτή την πολιτική η κλωστούφαντουργία επιτυγχάνει α) να προσελκύσει μεγάλες οικογενειακές ομάδες που μετακινούνται προς το εργοστάσιο συλλογικά και να διαμορφώσει έτσι δίκτυα δικής του επιρροής. β) να "ελευθερώσει" σπρώχνοντας στη μισθωτή εργασία τις γυναίκες που για λόγους ηθικής τάξης παρέμεναν υποαπασχολούμενες στη μικρή οικογενειακή εκμετάλλευση, γ) να εισάγει τους χωρικούς στο εργοστάσιο "μαλακά" μέσω των δικών τους μορφών συλλογικότητας (επαρχία, χωριό, οικογένεια) γεγονός που αναμφισβήτητα συνετέλεσε στην προσαρμογή τους και τον εγκλιματισμό τους στο κλίμα της μεγάλης βιομηχανίας. Όμως αυτή η πολιτική βολεύει τους γεωργικούς πληθυσμούς στα σχέδιά τους. Κατ' αρχήν οι οικογενειακές ομαδοποιήσεις στο εργοστάσιο θα επιτρέψουν στους χωρικούς ν' ασκήσουν έλεγχο στις προσλήψεις προς όφελος των συγγενών τους που συνεχώς έρχονται να εργασθούν στη βιομηχανία. Επίσης θα τους επιτρέψουν να "ιδιοποιηθούν" το χώρο του εργοστασίου και να δημιουργήσουν ατμόσφαιρα εξοικείωσης και προσέγγισης. Κατά δεύτερο λόγο : Η δυνατότητα της γεωργικής οικογένειας να μισθωθεί στη βιομηχανία μ' όλα της τα μέλη θα της επιτρέψει ακριβώς να οργανώσει την πραγματοποίηση του σχεδίου που την οδηγεί στο εργοστάσιο. Η οικογενειακή οικονομία μισθών που αποτελείται από πολλούς ατομικούς μισθούς είναι ο στρατηγικός τύπος του διαθήματός της.

II. Το δεύτερο στοιχείο των πολιτικών στρατολόγησης που απευθύνει το "Αιγαίο" στους γεωργικούς πληθυσμούς προκειμένου να τους προσελκύσει για εργασία είναι η υπόσχεση παροχής δωρεάν κατοικίας και η μειωμένη συμμετοχή στα έξοδα της κατοικίας γι' αυτές τις οικογένειες που θα μίσθωναν περισσότερα από δύο άτομα στη βιομηχανία. Αυτή η πλευρά της πολιτικής του "Αιγαίου" αξιοποιεί την προσωρινότητα των γεωργικών πληθυσμών στο εργοστάσιο ως πρόθεση ή ως πραγματικότητα. Η παρεχόμενη κατοικία της οποίας η ποιότητα και η διοίκηση γίνεται αποδεκτή μόνο στα πλαίσια της προσωρινότητας θα επιτρέψει στους νέους εργάτες να μειώσουν το κόστος της παραμονής τους στην πόλη και να αυξήσουν έτσι τις οικονομίες τους.

Οι Χωρικοί και το Εργοστάσιο

Όμως οι χωρικοί κινητοποιημένοι από το εργοστάσιο κινούνται για τους δικούς τους λόγους και σκοπούς. Η αναζήτηση απασχόλησης στη βιομηχανία δεν συνδέεται με την αναζήτηση απλά και μόνο μιας απασχόλησης ως μέσου ζωής, ούτε πολύ περισσότερο μ' ένα σχέδιο επαγγελματικό στη βιομηχανία. Η προσέλευση των χωρικών στο εργοστάσιο γίνεται με τη στρατηγική πρόθεση να οργανωθεί το σχέδιο-δυνατότητα της επιστροφής τους και της διατήρησής τους στην αγροτιά, στη γενική αποδοχή αυτού του όρου. Η απασχόληση στη βιομηχανία για μια περίοδο προσδιορισμένη ήδη από την αρχή του διαδήματος είναι το οικονομικό εργαλείο που θα επιτρέψει την πραγματοποίηση του σχεδίου επιστροφής. Η μίσθωση των χωρικών στο εργοστάσιο με την προοπτική πραγματοποίησης του "σχεδίου" εκφράζει συγχρόνως την αντίστασή τους ενάντια στην οριστική τους έξοδο από τον τόπο καταγωγής τους και την οριστική τους απορρόφηση από το εργοστάσιο. Επειδή ακριβώς η μίσθωση στο εργοστάσιο και η εγκατάλειψη των κοινοτήτων καταγωγής είναι προϊόντα της ίδιας διαδικασίας - οι πληθυσμοί αυτοί, των οποίων οι προηγούμενες συνθήκες ύπαρξης έχουν καταρρεύσει - είναι υποχρεωμένοι μακροπρόθεσμα να σπάσουν τους δεσμούς τους συγχρόνως με την προηγούμενη κοινωνικο-επαγγελματική τους κατάσταση και με τις κοινότητες προέλευσής τους. Οι προβιομηχανικοί αυτοί πληθυσμοί υποκείμενοι σε μια διαδικασία καταναγκασμού που αμφισβητεί όλη τους την ύπαρξη και την κουλτούρα θα οργανώσουν τις αντιστάσεις τους. Το "εργοστάσιο - σχέδιο" που μπορούμε να ορίσουμε ως μία περίοδο εργασίας στο εργοστάσιο οργανωμένη για την πραγματοποίηση του σχεδίου είναι ο τρόπος με τον οποίο οι χωρικοί εννοούν να οργανώνουν τις αντιστάσεις τους ενάντια στην οριστική έξοδο γεωγραφική, οικονομική, κοινωνική ενάντια στην οριστική τους απορρόφηση από το εργοστάσιο.

Η απόδειξη της παραπάνω θέσης βασίζεται στην ανασυγκρότηση ολόκληρων επαγγελματικών διαδρομών (δηλαδή το σύνολο των επαγγελματικών θέσεων στις οποίες οι χωρικές οικογένειες ενεπλάκησαν) και στην ανάδειξη μιας ορισμένης σχέσης που υπάρχει μεταξύ "δουλειάς στο εργοστάσιο" και "δουλειάς στη γη" που εκφράζεται με τη διαδοχή, ακολουθία στις επαγγελματικές τους διαδρομές περιόδων εργασίας στο εργοστάσιο και περιόδων εργασίας στη γη. Η ενότητα που υπάρχει στη βάση αυτής της συνδέχεται στις επαγγελματικές τους διαδρομές βρίσκεται στην προσπάθεια που καταβάλλουν οι χωρικοί προκειμένου, μέσω της αποταμίευσης των μισθών τους να μπορέσουν να χρηματοδοτή-

σουν την παραμονή τους στον τόπο καταγωγής τους. Αυτό μεταφράζεται σε διαφορετικά διαβήματα ανάλογα με τα οικονομικά και κοινωνικά δεδομένα της κάθε οικογένειας. Οι οικογένειες που ήταν ήδη προλεταριοποιημένες στο χωριό θα προσπαθήσουν να επιβιώσουν εκεί συνδυάζοντας έναν τρόπο ζωής αυτοσυντήρησης με μια μικρή μισθωτή εργασία επί τόπου. Οι μισθοί του εργοστασίου θα τους επιτρέψουν να ισχυροποιήσουν τη θέση τους στο χωριό κατασκευάζοντας ένα σπίτι ή μια βάση οικονομικής ανεξαρτησίας όχι αγροτικής (περίπτερο, μικρομάγαζο) ή ακόμα θα τους επιτρέψουν ν' αντιμετωπίσουν την υποαπασχόληση. Οι αντιστάσεις αυτών των οικογενειών που ζούσαν ήδη στο χωριό με κανονικότητα από την εκμίσθωσή τους αποσκοπούν στο να εμποδίσουν τη γεωγραφική και κοινωνική τους έξοδο μιας και η οικονομική τους έξοδος από τη γεωργία έχει ήδη συντελεσθεί. Οι ημιπρολεταριοποιημένες οικογένειες αντιστέκονται συγχρόνως ενάντια στη γεωγραφική και την οικονομική τους έξοδο. Προσπαθούν εργαζόμενοι στο εργοστάσιο να στρογγυλέψουν τη γεωργική τους ιδιοκτησία μέσω της αγοράς γης, να οικοδομήσουν μια μη-γεωργική οικονομική βάση για να καταστήσουν βιώσιμη μια αγροτική πολυαπασχόληση, να μαζέψουν χρήματα για να ξαναρχίσουν την εκμετάλλευση της μικρής τους ιδιοκτησίας που έχει καταστραφεί ή καταχρεωθεί. Για κάποιες άλλες εν τέλει οικογένειες που έχουν πολυάριθμους θηλυκούς γόνους η μίσθωση στο εργοστάσιο παρεμβαίνει σε μια φάση που η οικογένεια αδυνατεί να οργανώσει τις γαμήλιες στρατηγικές της με τα οικονομικά της δεδομένα. Η οικογενειακή οικονομία μισθών θα χρηματοδοτήσει τις προίκες και θα οργανώσει τις γαμήλιες συμμαχίες με τρόπο που συμβάλλει στην προώθηση του στρατηγικού προσανατολισμού της: ν' αποφύγει την οριστική έξοδο και να ισχυροποιήσει τους δεσμούς της με την αγροτιά. Σ' όλες αυτές τις περιπτώσεις η οικονομία που η οικογένεια επιβάλλει στα ατομικά της μέλη σκοπεύει στην αποταμίευση του κεφαλαίου που έχει κριθεί ως απαραίτητο. Όταν η οικογένεια κρίνει ότι το κεφάλαιο έχει αποταμιευθεί, το σπίτι έχει κτισθεί, τα χρέη έχουν πληρωθεί κ.λπ. εγκαταλείπει το εργοστάσιο και την πόλη και προσπαθεί να ξαναφτιάξει τη ζωή της στο παλιό πλαίσιο ελαφρώς διορθωμένο. Όμως σύντομα οι χωρικοί θα ξαναβρεθούν στην ανάγκη ρευστού χρήματος που το εργοστάσιο τους εξασφάλιζε. Τα δομικά οικονομικά τους χαρακτηριστικά ελάχιστα αλλαγμένα, η μισθωτή εργασία στην επαρχία τους πάντα κακοπληρωμένη, εποχιακή και ασταθής, ενώ αντιθέτως η ζωή είναι όλο και περισσότερο εξαρτημένη των χρηματικών πόρων, όλα αυτά τα χαρακτηριστικά, που τους οδήγησαν να φύγουν παραμένουν και γρήγορα μετά από 1, 2, 3 χρόνια όταν θα έχουν ξοδεύσει τις οικονομίες τους ή όταν κάποιο γεγονός θα κάνει αισθητή την έλλειψη χρήματος η χωρική οικογένεια θα ξαναβγει στη βιομηχανική αγορά εργασίας. Μέσω της διαδοχικής κίνησης από τη γη στο εργοστάσιο, από το εργοστάσιο στη γη, εκ νέου στο εργοστάσιο κ.λπ. ένα μέρος αυτού του κινούμενου πληθυσμού θα γλιστρήσει οριστικά στο εργοστάσιο. Για ένα μέρος των οικογενειών που μισθώθηκαν στο εργοστάσιο προσωρινά η σχέση τους με τη βιομηχανική εργασία αρχίζει να διαφοροποιείται μετά την πρώτη αποτυχημένη απόπειρα επιστροφής. Για ένα άλλο μέρος των οικογενειών - προσωρινών εργατών η διαφοροποίηση θα προκύψει μετά από την 2η ή 3η αποτυχημένη απόπειρα. Για άλλες οικογένειες όμως η οριστικοποίησή τους στο εργοστάσιο θα παραχθεί εκ των πραγμάτων προοδευτικά χωρίς διακοπή της βιομηχανικής τους διαδρο-

μής. Τα σχέδια επιστροφής εγκαταλείπονται στην πορεία χωρίς καν να μπου σε δοκιμασία.

Η πρόθεση του διαθήματος που οδηγεί τους χωρικούς στο εργοστάσιο έχει ως αποτέλεσμα ότι αυτό δε βιώνεται ως επαγγελματική λύση που είναι υποχρεωμένοι να υποστούν, ως ορίζοντας ζωής και εργασίας που πρέπει να αποδεχθούν αλλά ως λύση που θα χρησιμοποιηθεί ενεργητικά στην υπηρεσία των δικών τους συμφερόντων και σκοπών, ως επιλογή που θα οργανωθεί μ' ένα στρατηγικό τρόπο. Η στρατηγική πρόθεση με την οποία οι χωρικοί οργανώνουν το διάθημα προς το εργοστάσιο εκφράζεται κατ' αρχήν με τον εργαλειικό τρόπο με τον οποίο τοποθετούνται στη διεθνή και εσωτερική αγορά βιομηχανικής εργασίας. Ετσι θα προσπαθήσουν κατά τη διάρκεια μιας ευνοϊκής συγκυρίας στην απασχόληση να τοποθετηθούν στις ευρωπαϊκές αγορές εργασίας εκεί που οι μισθοί θα τους επιτρέψουν να συσσωρεύσουν όσο το δυνατόν πιο γρήγορα το κεφάλαιο που κρίνουν απαραίτητο για την πραγματοποίηση του σχεδίου τους. Οι Θεσσαλοί του Αιγαίου στη μεγάλη πλειοψηφία τους είχαν διαλέξει να εργασθούν στην ευρωπαϊκή αγορά και η στρατολόγησή τους στο "Αιγαίο" ήταν η λύση γι' αυτούς που την τελευταία στιγμή δεν μπόρεσαν (για λόγους υγείας, ή λόγω αλλαγής συγκυρίας στην απασχόληση) ή δεν θέλησαν να φύγουν για τις φάμπρικες του εξωτερικού. Έχοντας αυτές τις προθέσεις οι χωρικοί δεν αποδίδουν στο χώρο εργασίας τους, στην πόλη που τους υποδέχεται παρά ένα δευτερεύοντα ρόλο. Η εργαλειική σχέση με το εργοστάσιο θα υπαγορεύσει μια σχέση εξίσου εργαλειική με την πόλη. Το Λαύριο είναι ένα πέρασμα, μια πόλη δουλειάς, μια πόλη εργοστάσιο, χώρος μέγιστα απόξενος στον οποίο εγκαθίστανται προσωρινά την περίοδο της εργασίας που θεωρείται απαραίτητη για την πραγματοποίηση του σχεδίου επιστροφής.

Κατά δεύτερο λόγο η στρατηγική πρόθεση του διαθήματος εκφράζεται στην οικογενειακή του οργάνωση και στο ότι για την εκπλήρωσή του κινητοποιούνται οικογένειες ολόκληρες. Οι χωρικοί κινούνται προς το εργοστάσιο δεν είναι μεμονωμένα άτομα εκκρινόμενα από τις τοπικές τους κοινότητες αλλά ολόκληρες οικογένειες συσπειρωμένες και κινητοποιημένες για τους δικούς τους σκοπούς. Δείχνουμε ότι οι χωρικοί οργανώνουν το διάθημά τους προς το εργοστάσιο συσπειρωμένοι στις οικογένειές τους για να συγκροτήσουν οικογενειακές οικονομίες αποτελούμενες από πολλούς μισθούς και ότι το μοντέλο του διαθήματος είναι μια πολυάριθμη οικογενειακή εργατική δύναμη που δεσμεύεται να εργασθεί συλλογικά στο εργοστάσιο για την πραγματοποίηση των οικογενειακών σχεδίων. Οι οικογενειακές δομές της εργατικής δύναμης που στρατολογεί το Αιγαίο από τη Θεσσαλία είναι δομές ολόκληρων οικογενειών: 34,5% των εργατών από τη Θεσσαλία κινούνται σε δομή πυρηνικής οικογένειας που θα οργανώσει οικογενειακές οικονομίες 2 μισθών (των 2 συζύγων), 28,3% κινούνται στη δομή της πυρηνικής οικογένειας που θα οργανώσει οικογενειακές οικονομίες πολλών μισθών και 6,1% των εργατών κινούνται στη δομή της διευρυμένης οικογένειας που θα οργανώσει παρομοίως οικογενειακές οικονομίες πολλών μισθών τέλος το 30,8% των εργατών είναι ανύπανδροι νεαροί και νεαρές που κινούνται μέσω διαφόρων οικογενειακών δομών: (αδελφός ή αδελφή, στην(ον) ύπανδρη(ο) αδελφή(ό), ή στην οικογένεια της θείας, νεαρά αδελφια αγόρια και κορίτσια) χωρίς τη δική τους γονεϊκή οικογένεια.

Όμως η στρατηγική οργάνωση του διαθήματος εκφράζεται κατά κύριο λόγο στις πρακτικές των χωρικών αυτών, που είναι ενταγμένοι σε μία οικογενειακή οικονομία μισθών. Ορίζουμε ως οικογενειακή οικονομία μισθών την οικογενειακή και όχι ατομική διαχείριση των οικογενειών των οποίων τα εισοδήματα προέρχονται από τους ατομικούς μισθούς των μελών τους, διαχείριση που στηρίζεται στην οικογενειακή δέσμευση των μελών τους, χωρίς αυτή να είναι απαλλαγμένη από διαφωνίες και συγκρούσεις. Οι ενεργητικές πολιτικές που ονομάζουμε οικογενειακές στρατηγικές και που αφορούν όλους τους στρατηγικούς τομείς της οικογενειακής ζωής: τη διαχείριση των εισοδημάτων, την κατανομή των μελών της οικογένειας σε μισθωτή εργασία και άλλη απασχόληση, τις γαμήλιες πρακτικές, αποβλέπουν, στο να δώσουν στις οικογένειες των χωρικών τα μέσα για να πραγματοποιήσουν το σχέδιό τους. Η οικογενειακή οικονομία μισθών είναι υποταγμένη στην υπηρεσία του σκοπού: Η οικογενειακή διαχείριση των ατομικών μισθών αποσκοπεί να μεγιστοποιήσει τις οικογενειακές οικονομίες, τα λεφτά που μπαίνουν στην άκρη, για το μέλλον περιορίζοντας τις καταναλωτικές ανάγκες της οικογένειας στο παρόν και κατευθύνει την τοποθέτηση του οικογενειακού κεφαλαίου μέσω μιας οικογενειακής στρατηγικής: Το σπίτι στο χωριό, η ανάπτυξη μιας εργασίας στο χωριό, ή η χρηματοδότηση της κατεστραμμένης οικογενειακής εκμετάλλευσης, η αποκατάσταση των παιδιών, η προίκα για γάμο με συμπατριώτη κ.λπ. Η ίδια λογική, που είναι η μεγιστοποίηση των οικογενειακών πόρων - των προερχόμενων από τους μισθούς - θα υπαγορεύσει στη χωρική οικογένεια τον τρόπο που θα κατανειμί τα μέλη της ανάμεσα σε μισθωτή εργασία και άλλη απασχόληση: Οι γυναίκες-σύζυγοι συμμετέχουν στην οικογενειακή οικονομία μισθών με το μισθό τους όλη την περίοδο που η οικογένεια οργανώνει το διάθημά της στο εργοστάσιο, μειώνοντας στο ελάχιστο τις περιόδους διακοπής της εργασίας λόγω εγκυμοσύνης, βρίσκοντας διάφορους τρόπους ανάθεσης φροντίδας των παιδιών, και ανεξάρτητα από την ηλικία που έχουν τα παιδιά κατά την πρόσληψη, ανεξάρτητα επίσης από την ηλικία στην οποία τα παιδιά θα συνεισφέρουν στην οικογενειακή οικονομία. Ο μισθός της γυναίκας-σύζυγου φαίνεται ως μη απαραίτητος μόνο στις οικογένειες που διαθέτουν μια άφθονη οικογενειακή εργατική δύναμη (περισσότερο από 3 μισθούς). Ομοίως το διάθημα προς εργοστάσιο της χωρικής οικογένειας βασίζεται στους μισθούς των παιδιών, αγοριών και κοριτσιών γι' αυτές τις οικογένειες των οποίων τα παιδιά ήταν ήδη ενεργά στη χωρική οικογενειακή οικονομία, λίγο πριν και μετά από το απολυτήριο του δημοτικού. Στις οικογένειες των οποίων τα παιδιά ήταν στην προσχολική ηλικία, ή στην ηλικία της υποχρεωτικής εκπαίδευσης, τη στιγμή της αναχώρησης προς το εργοστάσιο τα παιδιά θα μπουν στο εργοστάσιο στην επιτρεπτή, σύμφωνα με το νόμο ηλικία - των 14 ετών. Η χωρική οικογένεια, τέλος, θα προσπαθήσει όντας στο εργοστάσιο, να ελέγξει στις γαμήλιες συμμαχίες της, προκειμένου να δεσμεύσει τους γόνους της στο οικογενειακό διάθημα και να αποφύγει τη διαίρεση της οικογένειας διατηρώντας το στρατηγικό προσανατολισμό της. Οι ανύπαντροι εργάτες και εργάτριες σ' όλες τις οικογενειακές δομές με διαφορετική στρατηγική ικανότητα θα προσπαθήσουν να πραγματοποιήσουν τους γαμήλιους δεσμούς τους στη Θεσσαλία ή το ελάχιστο στο περιβάλλον των χωρικών του εργοστασίου με τη στρατηγική πρόθεση να επαυασυνδεθούν με τον τόπο καταγωγής και την αγροτιά, αλλά κυρίως να μπορέσουν να

οργανώσουν οικογενειακές οικονομίες μισθών διαθέσιμες να χρηματοδοτήσουν και να προετοιμάσουν την επιστροφή.

Στην ανάλυσή μας διαφοροποιούμε την έννοια της στρατηγικής πρόθεσης που γίνεται στρατηγική οργάνωση δια μέσου μιας οικογενειακής οικονομίας μισθών που υποτάσσεται στη σκοπιμότητα του σχεδίου, από την έννοια της στρατηγικής ικανότητας. Παρ' όλο που το σύνολο των οικογενειών χωρικών των οποίων η σχέση με το εργοστάσιο διερευνήθηκε - με εξαίρεση κάποιων περιπτώσεων που ανήκουν στην κατηγορία ανύπανδροι - χωρίς γονεϊκή οικογένεια στο εργοστάσιο - οργανώνουν οικογενειακές οικονομίες μισθών στην υπηρεσία του σχεδίου - αυτό δε συνεπάγεται και τη στρατηγική ικανότητα για την πραγματοποίησή του. Διαθέτουν στρατηγική ικανότητα για την πραγματοποίηση του σχεδίου εκείνες από τις πυρηνικές οικογένειες με περιορισμένο αριθμό παιδιών (1-2) που πρώτον καταφέρνουν να δεσμεύσουν τους γόνους τους στο οικογενειακό σχέδιο, δεύτερο μεταθέτουν την πραγματοποίηση του σχεδίου από τη γονεϊκή γενεά φορέα του σχεδίου, στην ανάδοχη ενώ η γονεϊκή γενεά θα περάσει ένα μεγάλο μέρος της ενεργής ζωής της στο εργοστάσιο μέχρι και τη σύνταξη; τρίτον διαθέτουν στοιχεία κληρονομικά (γη, σπίτι, οικόπεδο) πάνω στα οποία θα στηρίξουν το σχέδιό τους.

Επίλογος

Τι συμπεράσματα μπορούμε να βγάλουμε από την προηγηθείσα ανάλυση όσον αφορά τις παρατηρηθείσες αναλογίες ανάμεσα στην εσωτερική και την εξωτερική μετανάστευση; Μήπως κινδυνεύουμε να ταυτίσουμε τα δύο φαινόμενα; Ποιά είναι η σημασία των οικογενειακών στρατηγικών στο εργοστάσιο; 1) Η σύγκριση που κάνουμε με την εξωτερική μετανάστευση δεν αποτελούσε κατ'αρχήν ερευνητική πρόθεση αλλά εκ των υστέρων προσαρμογή στα δεδομένα που αναβλύζουν από το ερευνητικό πεδίο δηλαδή το ότι εντοπίσαμε ότι η μίσθωση στη βιομηχανική εργασία μέσα στη χώρα οργανώνεται στη βάση μιας εργασιακής πρόθεσης προσωρινότητας - όπως ακριβώς και η τοποθέτηση στη βιομηχανία εκτός χώρας. 2) Ο "ξένος" χώρος που είναι κοινός στα δύο μεταναστευτικά ρεύματα είναι το εργοστάσιο και όχι οι τόποι υποδοχής των οποίων η συνάφεια αν και είναι κατ'αρχήν αποκλεισμένη, μπορεί να αναζητηθεί στο χαρακτήρα τους ως τόπων εργασίας και μόνο, δηλαδή ως τόπων ηθελημένου καταναγκασμού. Η κοινωνική κατάσταση του νέου εργάτη βιομηχανίας είναι μία κατάσταση μετανάστευσης. Ο νέος εργάτης δεν σκέφτεται παρά το πώς θα φύγει, πώς θα το σκάσει 3) Στην περίπτωση των νέων εργατών κλωστούφαντουργίας βλέπουμε νομίζω να διαδραματίζεται η διαδικασία της μετάβασης από έναν τρόπο παραγωγής σ'έναν άλλο από έναν τρόπο παραγωγής στον οποίο οι άνθρωποι ήσαν ως ένα βαθμό παραγωγοί και οι ίδιοι των μέσων συντήρησής τους σ'έναν τρόπο παραγωγής στον οποίο θα ενταχθούν ως εργάτες βιομηχανίας. Οι συμπεριφορές και οι αντιστάσεις τους απέναντι στην οριστική απώλεια της προηγούμενης κοινωνικής τους κατάστασης μάς μαρτυρούν - και όλες οι αντίστοιχες έρευνες στο χώρο της κοινωνικής ιστορίας συνάδουν προς την ίδια κατεύθυνση - ότι οι διαδικασίες της μετάβασης στο βιομηχανικό καπιταλισμό, αυτές που βρίσκονται στη βάση της οικονομικής προλεταριοποίησης των πρώην ανεξάρτητων παραγωγών, δεν είναι "γεγονότα" ουδέτερα για τη ζωή των θιγόμενων πλη-

θυσιών ούτε και γεγονότα αναγκαστικά προοδευτικά όπως θέλουν να τα παρουσιάσουν οι διάφορες αποχρώσεις της θεωρίας του εκσυγχρονισμού. Οι κοινωνικές αλλαγές που απορρέουν από την ανάπτυξη του βιομηχανικού καπιταλισμού είναι "γεγονότα" που καταστρέφουν κουλτούρες και τρόπους ζωής, αποδομούν τις αρχαίες συνήθειες εργασίας των λαών και οδηγούν τρεις πρώην ανεξάρτητους παραγωγούς σε σχέσεις εκμετάλλευσης. 4) Νομίζω ότι το Παράδειγμα του Λαυρίου μας οδηγεί να αναρωτηθούμε για τα όρια του ερμηνευτικού μοντέλου της εσωτερικής μας μετανάστευσης που έχει έως τώρα χρησιμοποιηθεί - σύμφωνα με το οποίο η τελευταία ήταν κυρίως αποτέλεσμα έλλξης και αστυφιλίας. Προς αυτή την κατεύθυνση θεωρώ πολύ γόνιμη ερευνητική μέθοδο τη μελέτη των νέων εργασιακών σχέσεων του μετανάστη στον τόπο υποδοχής καθώς και το πώς η εργασιακή ένταξη επηρεάζει ή όχι την ολική ένταξη στο νέο χώρο. Αλήθεια πώς σχημάτισαν τον πληθυσμό τους τα άλλα βιομηχανικά κέντρα, η Ελευσίνα, το Πέραμα ο Ασπρόπυργος, η Θήβα; Μήπως όπου η εργασιακή απόληξη της μετανάστευσης ήταν η φάμπρικα, ο χαρακτήρας της μετανάστευσης ήταν τελείως διαφορετικός απ'αυτόν που έχουμε στο μυαλό μας δηλαδή εσωτερικός αγροτικός μετανάστης εις άγραν άστεως;

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1

Το προσωπικό 9 βιομηχανικών καταστημάτων του Λαυρίου* κατά προέλευση

Βιομηχανικά Καταστήματα	Σύνολο Προσωπικού	Καταγόμενοι από Λαυρεωτική** (%)	Καταγόμενοι από Αθήνα-Πειραιά (%)	Μετανάστες*** (%)
ΔΕΗ	300	252	26,5	48,2
DOW	77	80,5	14,3	52
OLYMPIC	83	56,6	72	36,1
ΕΜΜΕΛ	177	61,5	40	34,3
ΠΥΡ-ΚΑΛ	77	24,6	40	71,3
ΑΒΕΛ-Λ	350	49,7	65	43,6
ΒΕΛΠΕΞ	70	54,3	00	45,7
ΚΛΩΣΤΗΡΙΑ ΑΙΓΑΙΟΥ	143	61,5	28	36,3
ΑΙΓΑΙΟ	1674	320	40	64,5
Σύνολο	2951			

* Τα παραπάνω στοιχεία αφορούν το τρίτο τρίμηνο του 1988.

** Στην περιοχή της Λαυρεωτικής συμπεριλαμβάνονται οι εργαζόμενοι που κατάγονται από το Λαύριο και τις κονοότητες των Μεσογείων.

*** Οι εργαζόμενοι που κατάγονται από διάφορες περιοχές της χώρας αλλά και από άλλη χώρα (Αιγύπτιοι εργάτες αμμοβασούχαι της κλωστουφαντουργίας "ΑΙΓΑΙΟ").

Πίνακας 2

Το προσωπικό 9 βιομηχανικών καταστημάτων του Λαυρίου
κατά περιοχή προέλευσης (%).

Περιοχές Προέλευσης Βιομηχανικά Καταστήματα	Αττική	Θράκη	Ηπείρος	Μακε- δονία	Θεο- σσαλία	Στερεά	Πελ/σος	Νησιά	Ρωσία Πό- ντιοι	Δίφο- ρα**	
ΔΕΗ	51,4	0,7	2,3	3,9	3,9	6,5	11,9	18,1	-	0,7	100
DOW	94,8	-	-	-	1,3	1,3	-	1,3	-	1,3	100
OLYMPIC	63,8	-	2,8	8,4	3,6	-	7,2	6	6	2,4	100
ΕΜΜΕΛ	65,5	-	2,0	5,0	5,0	2,8	2,8	12,9	3,9	-	100
ΠΥΡ-ΚΑΛ	2,9	18,1	5,1	8,0	7,7	3,8	7,7	10,3	9,1	1,3	100
ΑΒΕΛΛ	5,6	6,3	1,7	14,3	8,0	1,4	4,3	6,3	1,7	-	100
ΒΕΛΠΕ	54,3	1,5	1,5	8,3	8,6	10,0	5,7	8,6	-	1,5	100
ΚΛΩΣΤΗΡΙΑ ΛΑΥΡΙΟΥ	64,3	1,5	0,7	8,4	4,9	2,1	3,5	7,7	5,6	1,4	100
ΑΓΓΑΙΟ	28,4	5,7	7,4	7,9	16,3	3,5	4,4	4,0	4,3	17,6	100

* Στην Αττική περιλαμβάνονται οι εργαζόμενοι που προέρχονται από τη Λαυρεωτική και την Αθήνα-Περαία.

** Περιλαμβάνονται οι εργαζόμενοι ποικίλων προελεύσεων εξωτερικά.

Πίνακας 3

(1) Συμμετοχή (%) των μεταναστών των καταγομένων από τη Βόρειο Ελλάδα στο σύνολο των προσληφθέντων από τη βιομηχανία "Αιγαίο" κατά τα έτη 1973, 1975, 1978-1986.

(2) Συμμετοχή (%) των μεταναστών των καταγομένων από τη Βόρειο Ελλάδα στο σύνολο των προσληφθέντων αγροτικής καταγωγής κατά τα έτη 1973, 1975, 1978-1986.

ΕΤΗ	(1)	(2)
1973	68,7	76,4
1974	-	-
1975	66,8	86,7
1977	-	-
1978	52,0	80,6
1979	55,4	85,0
1980	57,0	89,0
1981	44,4	80,0
1982	45,6	78,0
1983	44,5	81,0
1984	34,4	78,0
1985	35,0	76,0
1986	30,0	68,0